

УДК 330.341.1:658:631.11

В.П.Якобчук, к.е.н.,

Житомирський національний агроекологічний університет,
м. Житомир

ПРІОРИТЕТИ МЕТОДОЛОГІЇ ДОСЛІДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Автором обґрунтовано методологічну основу та методику дослідження інноваційного розвитку аграрного сектора економіки України. Удосконалено методику застосування SWOT-аналізу інноваційного розвитку підприємств аграрної сфери в комбінуванні з методами моделювання інноваційних змін.

Автором обосновано методологическую основу и методику исследования инновационного развития аграрного сектора экономики Украины. Усовершенствована методика применения SWOT-анализа инновационного развития предприятий аграрной сферы в комбинировании с методами моделирования инновационных изменений.

The author substantiates the methodological principles and the technique of the research on the innovative development of Ukraine's agrarian sector of the economy. The author also improves the technique of applying SWOT-analysis of agrarian enterprise innovative development in combination with the method of simulating innovative changes.

Ключові слова: розвиток, новація, інновація, інноваційний розвиток, методологія, методика дослідження.

Пріоритетним завданням, що задеклароване у програмних документах політичного керівництва та уряду України, є утвердження інноваційної моделі розвитку національної економіки. Вищеназаний пріоритет методології покладено в основу застосованого алгоритму дослідження інноваційного розвитку аграрних підприємств. У дослідженні методологію визначено як систему знань про структуру, методи, форми та засоби досягнення істини та єдність методології пізнання, методології практичної діяльності та методології оцінювання дослідження (аксіометодологію).

Характеризуючи вибір оптимальної методики в науковому пізнанні, провідний зарубіжний вчений Ф. Бекон порівнював її зі світильником, що освітлює дорогу подорожньому в темряві. Він влучно сказав: навіть кульгавий, такий, що йде по дорозі, випереджає того, хто біжить без дороги. Не можна розраховувати на успіх у вивченні будь-якого питання, йдучи помилковим шляхом. Отже, не лише результат дослідження, але і шлях, що веде до нього, має бути істинним [1, с.409-410; 2, с.23].

Методологія та методика дослідження пріоритетів інноваційного розвитку підприємств повинна застосовувати принцип взаємозв'язку, системності і розвитку явищ об'єктивної дійсності, це означає, що економічні явища аналізуються не окремо (ізолювано та статично), а всебічно – у взаємозв'язку та розвитку. Відомий вітчизняний вчений В. Г. Андрійчук наголошує на тому, що неможливо пізнати істину, якщо явища, факти розглядати ізолювано, статично, без протиріч, внутрішньо їм притаманних [3,с.29]. Російський вчений-економіст Є. Ф. Борисов дотримується аналогічної думки, він зазначає: «...економічна теорія повніше відображає дійсність, якщо бере на озброєння діалектику – вчення про найбільш загальні закономірності становлення і розвитку всіх природних явищ, суспільства і мислення» [4, с.43-44].

При цьому слід зазначити, що в процесі дослідження економічних явищ можливе застосування і метафізичного підходу. Такий підхід до вивчення економіки допускається в тих випадках, коли доводиться ретельно аналізувати якийсь елемент системи окремо або з'ясовувати внутрішню структуру господарських стосунків, не враховуючи будь-які їх зміни. Так, основоположник американської школи політичної економії Джон Бейтс Кларк у книзі «Розподіл багатства» вперше розглянув стан техніки, технології, організації виробництва і розподілу доходів суспільства в статичній (незмінному вигляді) і в динамічній (під впливом прогресивних змін). За аналогією з теоретичною механікою Дж. Б. Кларк розділив економічну теорію на два розділи – статику і динаміку. Відомі українські вчені-економісти В. Д. Базилевич та В. А. Ільїн в своїй праці «Метафізика економіки» вперше в історії вітчизняної суспільної думки здійснили аналіз метафізичної суті економічного знання. Автори стверджують, що зміст економічного не вичерпується тимчасовими формами, оскільки за явищами та їх зовнішніми маніфестаціями завжди криються численні сенси [5, с.3, 6-10].

Сучасні вчені-економісти поряд з традиційними використовують і специфічні методи і прийоми дослідження, як-от економіко-статистичний, зокрема такі його прийоми: порівняння, групування, ряди динаміки, кореляційно-регресійний аналіз. За допомогою монографічного методу вивчається окремий досвід провідних підприємств аграрної сфери, проводиться аналіз виробничо-господарської діяльності типових та передових підприємств, визначаються передові методи ведення агрогосподарювання; на основі експериментального методу вивчаються питання удосконалення організації окремих технологічно-виробничих процесів аграрного виробництва. На доцільності використання даних методів та прийомів під час дослідницької роботи наголошував засновник методології аграрних досліджень професор І. В. Попович. У своїй науковій праці «Методика економічних досліджень в сільському господарстві» І. В. Попович зазначає, що економічні науки при вивченні сільського господарства як галузі суспільного виробництва використовують наступні методи дослідження: статистико-економічний, монографічний, експериментальний, розрахунково-конструктивний, абстрактно-логічний та математичний [6, с.4].

Створення та освоєння інновацій в аграрному секторі в економіці України стає все більш складною справою, управління якою вимагає особливих знань. Це пояснюється тим, що будь-яке нововведення порушує порядок функціонування агровиробництва, його сформовані технічні, технологічні, організаційні та інші пропорції. Чим складніше та масштабніше виробництво та вища вартість його основних фондів, тим більше ризику і труднощів при освоєнні інновацій. У зв'язку з цим, серед проблем науково-технічного прогресу важливе місце займає проблема оцінки інновацій та результатів їх впровадження, доцільності їх інвестування.

Ми вважаємо, що для вирішення практичних завдань інноваційного розвитку галузі потрібно застосовувати комплексний метод оцінки інновацій, тобто

оцінювати як вартісні, так і якісні характеристики інновацій. Даний метод дозволяє оптимізувати оцінку техніко-економічних можливостей інновацій. Методи оцінки інновацій можуть бути зведені в три групи: 1) методи, що ґрунтуються на технократичному підході; 2) методи, засновані на економічному підході; 3) комплексні методи.

В основі технократичного підходу лежить уявлення про інноваційний розвиток підприємств АПК як процес реальної заміни старого обладнання новим. Рішення про доцільність впровадження техніко-технологічних інновацій приймається на основі розрахунку порівняльної ефективності, проте більш доцільним при прийнятті таких рішень буде брати до уваги й оцінку інновацій на основі прогресивності обладнання, що має бути використаним [7, с.51, 95]. Як показник, що характеризує ступінь прогресивності інновацій, які впроваджуються, використовується питома вага робітників, зайнятих на прогресивному виробництві, показники рівня автоматизації і механізації тощо.

Водночас, в межах технократичного підходу не вирішується основне питання ефективного функціонування аграрних підприємств – оптимальний розподіл ресурсів. Традиційні економічні методи оцінки інновацій ґрунтуються на показниках продуктивності (продуктивності праці, обсяг виробництва, фондівддачі та ін.), вартісних показниках, а також низці показників, що характеризують раціональність використання ресурсів та ефективність інвестицій в інновації. В економічному підході до оцінки інновацій особливе місце посідають методи з використанням вартісних показників, оскільки вони відображають основну мету виробництва – ефективність. При використанні даних методів інновації є системою, яка характеризується стійкою функціональною залежністю між затратами ресурсів на виробництво та випуском продукції підприємств.

З метою одночасного відображення технологічного рівня виробництва та ефективності функціонування досліджуваної сукупності підприємств нами, окрім традиційного економіко-статистичного методу, пропонується використання методу лінійного програмування (метод обробки даних – від англ. Data Envelopment Analysis (DEA)). Визначення економічної ефективності за методом DEA відбувається шляхом аналізу використання ресурсів, які представлені масивом вихідних даних у кількісному та вартісному виразі. Даний метод надає можливість розглядати економічну ефективність господарювання підприємств аграрної сфери з двох сторін: 1) використання мінімальної кількості ресурсів для виробництва одиниці продукції; 2) раціонального їх вибору за критерієм мінімізації витрат на одиницю продукції завдяки принципу взаємозамінності виробничих ресурсів та залученні у виробництво більш дешевих аналогів. Ефективність виробництва у першому випадку знаходить вираження у показнику технічної ефективності, який відображає технологічний рівень виробництва, у другому – аллокативної ефективності, яка вказує, наскільки раціональним є використання власних ресурсів підприємства.

Пріоритетом забезпечення ефективності функціонування підприємств

аграрного сектора є вдосконалення процесів планування виробничо-господарської та інноваційної діяльності. Так, прогнозування та планування інноваційного розвитку підприємства в АПК повинно ґрунтуватися на аналізі матеріально-технічної, ресурсної, фінансової, кадрової та інформаційної бази підприємства; визначенні рівня розвитку інноваційного потенціалу, оцінці ресурсних потреб і вибору пріоритетів перспективного розвитку даного підприємства. Результатом такого аналізу є систематизація інноваційних проблем, які можна підрозділити на дві групи: до першої відносяться проблеми, розв'язання яких на даний час та за даними ресурсами виявляється можливим; до другої групи відносять проблеми, вирішення яких на даному етапі за наявності об'єктивних та суб'єктивних причин виявляється не можливим. Таке розділення проблем обґрунтовано необхідністю пріоритетного вибору кола завдань першої групи. У результаті відбору першочергових завдань формуються цілі та стратегії діяльності в межах інноваційного розвитку підприємства.

Для аналізу стратегічних пріоритетів розвитку аграрних підприємств нами використано класичну портфельну модель – матрицю Бостонської консультативної групи (БКГ (BCG, Boston Consulting Group), яку було розроблено та апробовано в 70-ті роки минулого сторіччя. Дана матриця складається із чотирьох квадрантів (2x2), в основі якої лежить прийом співставлення різних стратегічних зон господарювання (СЗГ), в яких працює (чи бажає працювати) підприємство (рис. 1).

Для визначення пріоритетів розвитку підприємства на ринку, використовується фактично лише один показник – зростання попиту. По горизонталі визначається частка ринку, яку займає підприємство відносно до частки ринку найвагомішого конкурента. Для кожної СЗХ оцінюється майбутній темп зростання, підраховуються частки ринку і отримані результати вписуються у відповідні квадранти матриці, які мають певну назву. БКГ був запропонований наступний пакет рішень щодо подальшої діяльності підприємств, які займають відповідні зони господарювання: «зірки» – укріплювати й оберігати; по можливості позбавлятися від «собак», якщо немає вагомих причин, щоб їх зберегти; для «дійних корів» необхідний суворий контроль капіталовкладень і передача надлишку грошової виручки під контроль вищого керівництва фірми; «дикі кішки» підлягають спеціальному вивченню, щоб встановити, чи не зможуть вони при відомих капіталовкладеннях перетворитися на «зірки».

